

Cronica Literara

(„Reproducerea” realității)

Am vorbit altădată (Cronica literară din No. 2 a acestei reviste) de aprecierea realității de către scriitor, de atitudinea scriitorului față cu viața zugrăvită în opera sa, față cu *realitatea* transplantată în opera sa. Am arătat că în acea atitudine găsim toată personalitatea poetului, cu alita mai mult cu cit are una mai puternică. Melancolia rasei anglo-saxone în Shakespeare, orgoliul acelei rase în Byron, humorul în Swift; individualismul ca protestare împotriva lurtirii individului de către societate în Ibsen; disprețul pentru viața mărunță și prozaică a „burghezului” în Flaubert; lipsa de idealism, religia plăcerii și deci frica de moarte în Maupassant; religia suferinței și disprețul pentru normalitate în Dostojevski etc.

Dar cum redă „realitatea” un scriitor? *Care* realitate?

„Realismul”, zugrăvirea realității pentru realitate, concepția unui scriitor—placă fotografică, n'a fost susținută nici de cei mai încăpăținați „realiști”, pentru că această ipoteză e în dezacord cu principiile elementare de psihologie. Nici chiar vechea concepție psihologică asociaționistă, care consideră pe om ca un receptacol pasiv de senzații, nu poate justifica această teorie a artei, pentru că chiar acea concepție psihologică susține că senzațiile și asociațiunile lor sînt determinate de ceea ce se numește masa apercceptivă a individului, masă care variază de la om la om,—care, deci, imprimă o *personalitate* asociațiilor.

Dar teoria aceasta psihologică e părăsită azi. Nu e locul aici să intrăm în detalii psihologice, vom aminti numai de marea însemnătate ce o are azi în concepțiile psihologiei, *spontaneitatea* individuală.

Organul nostru psihic *selectează*, alege, și combină absolut într'un chip personal, deci original. Teoreticienii artei pentru artă, care consideră pe scriitor ca o pinză pe care se așază, *fără preferința lor*, imaginile lumii din afară, vorbesc în numele unei concepții psihologice, care n'a existat nici cînd, pe care n'ar putea-o primi nici ei. Teoria artei pentru artă nu este concluzia teoriilor lor psihologice. Teoreticienii artei pentru artă, dacă ar căuta să-și justifice teoria lor prin psihologia, pe care au învățat-o în școli—fie și vechea psihologie—n'ar putea-o face.

Și de aceea, nici „realiștii” cei mai încarnați n'au putut să nu recunoască colorarea realității de către personalitatea scriitorului. „Arta, zice Zola, care a fost un seclar al *naturalismului* și un estetician nul (deși d. Maiorescu îl citează ca autoritate) este un colț de natură trecut printr'un temperament”. În contra artei pentru artă ajunge și alita, dar din punct de vedere al adevărului, nu e complet.

Ce „colț”?

Acest „colț” nu este oricare, ci variază de la un scriitor la altul. Mi se pare că Amiel e acela care a spus că un peisaj e „un état d'âme,” o stare sufletească. Și acest pătrunzător analist de sine însuși știa bine ce vorbește. Și dacă sisteme filozofice, ca al lui Schopenhauer, Nietzsche, etc.

nu sint de cit expresia unor „stări sufletesti“, autorii lor fiind niște temperamente de artiști, apoi este aproape de mintea omului că o operă de artă va fi, cu atit mai mult, expresia unei stări sufletesti, al unui „état d'âme“.

Orice operă de artă, romanul ca și poezia lirică ca și drama, este expresia unei concepții asupra vieții—o filozofie a stărilor sufletesti, o „philosophie d'états d'âmes“.

In Ibsen e un Nietzsche temperat, deci sănătos; in Maupassant e un Taine, chiar un Schopenhauer mai obiectivist. Da, poetul, aci, e mai obiectivist de cit filozoful.

Și, dacă este așa, atunci e clar că poetul nu numai *va percepe* realitatea conform cu temperamentul său, dar încă *va selecta*, va alege din realitate, ceea ce, într'un senz sau altul, va fi expresia sentimentalității sale, *justificarea* sentimentalității sale.

Un Ibsen va alege acele conflicte între pornirile individului și morala socială, în care individul are dreptate (Stilpii societății, Nora, etc.): un Zola va alege, de pildă, acel aspect al amorului, în care bestia ucide omenescul. (Une page d'amour); un Dostojevski va alege acele conflicte, în care individul normal triumfează prin stupiditatea-i asupra celor anormali (Idiotul) etc.

Să iau din literatura noastră un exemplu de care m'am mai ocupat. Un critic a pretins că d. Sandu-Aldea nu putea să nu simpatizeze cu Nița Mindrea, în contra țaranului Doca, pentru că Doca e, și reprezintă pe țaranul rău, pe țărănimea aceea care e o primejdie pentru acumularea liniștită a bogăției arendașești. Foarte bine! Dar, cind în țara aceasta sint țărani care sufăr ei din pricină arendașilor, și *acest* conflict e încă cel obișnuit, *alegerea* unui conflict, și încă a celui neobișnuit, în care țaranul e cel vinovat și *persistența*, *frecvența* în alegerea *acestui* fel de conflict, nu este semnificativă,—cum e semnificativă la Ibsen alegerea conflictelor în care individul are dreptate?

Vă închipuiți pe Ibsen alegind acele conflicte, în care morala curentă să aibă dreptate? Pe Flaubert, alegind acele conflicte, în care „burghezul“ să fie idealizat și intelectualul ridiculizat? Pe Eminescu ilustrind egoismul și stupiditatea omenescă într'o scenă din vremea și cu participarea răzeșilor lui Ștefan cel Mare? Pe Goga zugrăvind suferința unui „stăpîn“ al gliei din pricina răutății unor „clăcași“?

„Stilpii societății“ e exprimarea unei stări sufletesti și a unei concepții, ca și „Madame Bovary“. Și de aceea „Nița Mindrea“ nu e egal numai cu sine însuși, este semnificativ pentru slăcea sufletescă a d-lui Sandu-Aldea.

Artistul e un om, un om mai puternic de cit noi, cu preferinți și cu sentimente mai adinci de cit noi,—și—încă odată!—nu numai că ne vom permite, dar vom socoti ca o datorie a noastră să-l întrebăm ce fel de om e,—să vedem ce „realitate“ îl atrage și cum o apreciază.

Ceie ce spunem aici nu sint concepții arbitrare ale noastre: sint concluzii inevitabile ale primelor elemente de psihologie, care se găsesc în tratatele electante ale acestei științe.

Că preferăm unui *vir dicendi peritus*—este și aceasta mare lucru: tălentul—pe un *vir bonus dicendi peritus*,—așteptăm încă pe acela care să ne-o reproșeze.